

АНИҚ ТАРЖИМА – МАҲОРАТ

Гулнора Якубовна Гулямова,

ТДЮУ доценти

g.gulyamova@tsul.uz

Аннотация: Мазкур мақолада таржимада лексикани тўғри танлаш, юридик тил терминологияси, бундаги долзарб муаммолар, таржимачилик соҳасида айрим камчиликлар, тилшуносликнинг талабига кўра, бирор бир тилга бошқа тилдан сўз ёки сўз бирикмаси ўзлаштирилса, бунда ўша сўз ёки фикрнинг оригиналдаги маъносининг аҳамияти хусусида фикр юритилади.

Давлат тили тушунчаси, албатта, давлат мустақиллигидан келиб чиқади, чунки миллатнинг миллат деб тан олиншидаги асосий омиллардан бири тилдир, миллат, жамият тараққиёти, тарих жараёнлари, энг аввало, тилда акс этади. Унда халқ ҳаёти, миллий мафкура ифодаланади, руёбга чиқади.

Халқимиз ҳаётида илк улуғ тарихий воқеа - Ўзбекистон Республикасининг “Давлат тили тўғрисида”ги Қонунининг қабул қилиниши бўлди. Давлат тили мақомини олган ўзбек тили туфайли қонунларнинг муайян самараси жамиятимизнинг барча жабҳаларида намоён бўлмоқда, айниқса, истиқлол туфайли қонунларимиз миллий тус олди, ўз Конституциямизнинг она тилимизда яратилиши, янгидан-янги қонуний акт, ҳужжатларнинг қабул қилиниши ҳаммамизга ғурур-ифтихор бағишлайди.

Мустақиллигимиз туфайли ўзбек тилининг қатор соҳавий терминологияларида ҳам диққатга сазовор ишлар, ўзгаришлар рўй берди, илмий тадқиқотлар амалга оширилди. Айниқса, кейинги йилларда ўзбек тилшунослиги муаммоларига бағишланган қатор тадқиқотлар тилимизнинг таркибий қисми бўлмиш юридик терминологиянинг тараққиёти, унинг ривожланиш қонуниятлари ва тамойилларига бағишланган бўлиб, бу борадаги айрим долзарб муаммолар илмий таҳлил қилинмоқда.

Ўзбекистон Республикасининг миллий давлатчилиги тарихий тажриба, қадриятлари асосида тараққий этиб, ҳуқуқий демократик давлат қуриш томон жадал бормоқда. Ҳуқуқий давлат қуриш, фуқаролик жамияти яратишнинг асосий тамойилларидан бири бу қонун устуворлигини таъминлаш, инсонларнинг ҳуқуқий манфаатларини ҳимоя қилишдир. Фуқароларнинг

қонунга қатъий риоя қилишининг асосий омили эса қонунларнинг аниқ, пухта, тушунарли бўлишидадир. Яъни қонунлар тили содда ва равон бўлиши, ҳуқуқий терминлар илмий-амалий жиҳатдан бир тартибга солинган бўлиб, юридик тил талабларига жавоб бериши, улар мазмун-моҳиятига кўра адолатли кучга эга бўлиб, халқ учун аниқ, тушунарли бўлмоғи лозим. Яъни яратилаётган ҳужжатлар тили дарслик тили каби пухта, равон, тушунарли бўлиши – давр талаби. Чунки қонунлар муайян тоифадаги кишилар учун эмас, балки жамиятнинг барча аъзолари учун тааллуқли бўлади. Шу боис, қонун ижодкорлигида, энг аввало, адабий тил нормаларига қатъий амал қилиш шарт, акс ҳолда қонун ўз қимматини йўқотади.

Тўғри, ҳозирги юридик тил, хусусан, юридик терминология борасида диққатга сазовор ишлар амалга оширилмоқда. Қонун тили, қонунчилик техникаси, юридик терминологияга бағишланган қатор илмий тадқиқотлар олиб борилмоқда. Шундай бўлсада, мазкур масалада ҳали ўз ечимини топа олмаган қатор муаммолар ҳам йўқ эмас. Айниқса, юридик жумла ва матн тузиш, юридик лексика, терминни ишлатиш ўрни, хусусан, таржимачилик соҳасида айрим камчиликлар кўзга ташланиб қолмоқда. Халқаро ҳуқуқ тили эса ҳали тўлиқ ўрганилмаган.

Қонунлар яратилар экан, улар, аввало, давлат тилида тайёрланиши, муҳокама қилиниши, бошқа тилларга таржима қилиниши, зарур бўлганда эса бошқа тилдан ҳам қабул қилиниши лозим.

Афсуски, ҳанузгача баъзи қонунлар бошқа тилдан сўзма-сўз таржима қилиш усули билан тузилмоқда, бунинг оқибатида матнларда узундан-узун жумлаларга йўл қўйилиб, натижада ҳужжатларда қонунчилик услубияти талабларига риоя қилиш, ижтимоий таъсирчанлик етишмаяпти. Жумлалар ғализлиги эса фикр ноаниқлигига олиб келмоқда.

Ҳар бир соҳа тили тараққиёти шубҳасиз, адабий тил ривожига маълум маънода ўз ҳиссасини қўшади. Худди шундай юридик тил ҳам ўзининг тўғри қўлланиши, жамиятда қонун устуворлигини таъминловчи асос бўлиб хизмат қилиши билан адабий тил равнақига таъсир этади. Юридик тил ўзига хос лексикаси билан ўзбек тили луғат қатламида алоҳида ўрин тутади.

Маълумки, жамият ривожланар экан, табиий, янги тушунча, сўзлар пайдо бўлади. Табиий бу жараёнда тилларнинг ўзаро таъсири ва аралашуви катта аҳамиятга эга. Чунки ана шу жиҳат ҳам миллий луғат таркибининг бойишига сабаб бўлади, янги тил бирликлари яралишига шароит яратади. Демак бу ҳолат ҳар бир миллат тили лексикасида ўзлашган сўзлар қатламини ҳосил қилади.

Ушбу қатлам мавжудлиги хорижий сўзни ўз ҳолича қабул қилиш ёки таржима қилиш эвазига бўлади.

Тилшуносликнинг талабига кўра, бирор бир тилга бошқа тилдан сўз ёки сўз бирикмаси ўзлаштирилса, бунда ўша сўз ёки фикрнинг оригиналдаги маъноси диққат – эътиборда бўлмоғи шарт, акса ҳолда сўз мавқеига путур етади.

Афсуски, таржимачилик соҳасида на фақат юридик тилда, балки бошқа соҳа тилида бир қатор камчилик ва нуқсонлар мавжуд. Сейф – ёнмас сандик; смартфон – ақлли телефон; бегемот – сув оти; журнал – жариди; массаж – уқалаш; ветеран – кайвоний; пенсия – нафақа; транспорт – нақлиёт; декларация – баённома, баёнот; архив – хужжатхона; судья – қози; кодекс – мажмуа; экспертиза – таҳқиқ ёки муояна; амнистия – умумий афв каби таржима вариантлари шулар жумласидандир. Халқ бундай сўзларни бемалол тушунармикан? Аллақачон оригинал ҳолда ўзлашиб, муомалага кетган қатор сўзларни бошқаси билан алмаштириш шартмикан? Бу каби ўғирмалар, энг аввало, халқ учун қийинчилик, ноқулайликлар туғдириб, фикр чалқашлигига олиб келмасмикан?

Тилимизга кириб келаётган хорижий сўз ёки сўз бирикмасининг унга мос келадиган таржимаси топилмаса, муқобили топилгунга қадар уни оригинал ҳолда қабул қилиш мақсадга мувофиқдир. Масалан, юридик соҳада “неустойка”, “протест”, “манзил-коллония”, “посилка” каби сўзлар ўзбек тилида шундайлигича қўлланиб келинмоқда.

Ана шундай сўз ва бирикмалар ёрдамида соҳа мутахассислари ҳар бир ҳолатнинг хусусиятларидан келиб чиқиб, реал мазмун белгиларини аниқлаб олади. Талаб даражада таржима қилинган сўз ёки бирикма тушунчаси ижтимоий-сиёсий ҳолатни, муайян вазиятни тўғри тушунишга ёрдам беради, ташаббус, мустақил фаолият, ҳолатга ижодий ёндашишга имкон яратади. Демак, ижтимоий муносабатларни шакллантириш, махсус билимларни тараққий эттиришда таржима илмининг ҳам аҳамияти каттадир. Чунки таржимачилик семантик мезонга асосланган соҳа бўлиб, ўзлаштирилаётган тушунчанинг конкрет, аниқ ифодасини беради.

Таржимачилик сўз ёки сўз бирикмасининг оригинал тушунчасини юзага чиқарувчи омил ҳисобланади. Чунки ўзлашаётган лексика ёки сўз бирикмасининг аниқ тушунилиши маъно чалқашлигига йўл қўймайди, жумлаларни тўғри тузиш учун имкон яратади. Ҳозирда муваффақиятли таржима қилинган сўз ва сўз бирикмалар тегишли манбаларда тушунчаларни аниқ, тўғри ва ихчам тарзда ифодалашга хизмат қиляпти. Бу таржимачилик илмининг ўзбек тилшунослиги диққат марказида эканлигидан далолатдир. Шу билан бирга таржимачилик борасида ҳали ўзининг тўлиқ ечимини топа олмаган қатор

муаммолар мавжуд. Бу ўта муҳим вазифаларни ҳал этишда она тилимизнинг имкониятлари кенг ва етарлидир.

Шу боис, ҳозирги ўзбек адабий тилининг долзарб, муҳим масалаларидан бири ўзбек адабий тилининг таржимачилик соҳасини янада тараққий эттиришдир. Таржима қилинаётган ҳар қандай соҳага оид сўз, сўз бирикмаси, фикр, асар лингвистика ҳамда мантиқ илмлари билан чамбарчас боғлиқ ҳолда яратилиши лозим. Чунки нутқнинг асл моҳиятини мантиқ ифодалайди. Сўз ёки фикрнинг лўнда, аниқ, раvon таржимаси эса тил орқали амалга оширилса, Доно халқимиз таъкидлаганидек, тил инсон фаолиятини бошқариб турувчи муҳим восита, халқнинг маънавий мулки, миллий қадриятлар асоси, ўзликнинг асл ўзагидир.

Адабиётлар рўйхати:

1. Gulyamova G. Legal language vocabulary. International Journal of Academic Pedagogical Research (IJAPR). December – 2020. Pages: 31-33.
2. Khashimova, D., Niyazova, N., Nasirova, U., Israilova, D., Khikmatov, N., & Fayziev, S. (2021). The role of electronic literature in the formation of speech skills and abilities of learners and students in teaching Russian language with the Uzbek language of learning (on the example of electronic multimedia textbook in Russian language). Journal of Language and Linguistic Studies, 17(1), 445-461. <https://orcid.org/0000-0002-6276-5178>
3. Xalmuratova, M. T. (2021). ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF DISTANCE LEARNING FOR LANGUAGES IN MEDICAL UNIVERSITIES IN A PANDEMIC SITUATION. PalArch's Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology, 18(4), 3965-3969.
4. Ниязова Н. Работа над художественным текстом при обучении русскому языку в национальной аудитории юридических факультетов //Review of law sciences. – 2020. – №. 3. – С. 211-213. <https://orcid.org/0000-0002-6276-5178>
5. Ramazonov N. et al. ON THE RELATIONSHIP OF THE SUFI CONCEPT OF FAQR (فقر) AND THE CHARACTERS IN THE LYRIC POETRY OF ALISHER NAVOI //湖南大学学报 (自然科学版). – 2021. – Т. 48. – №. 8. <https://orcid.org/0000-0002-6276-5178>.
6. Бурханова Л.М. Доверительное управление как институт обязательственного права: особенности национального регулирования на примере гражданского законодательства Республики Узбекистан //Ex jure. – 2019. – №. 4. – С. 34-52.

7. Jurabekovna N. N. The role of regional texts in language learning // Проблемы современной науки и образования. – 2020. – №.1 (146). – С.41-46. <https://orcid.org/0000-0002-6276-5178>

8. Akramova L.Yu., G.K. Masudova, L.V Tomchani. Problems of learning russian by national group students of a medical university. Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology. Vol. 17 No. 6 (2020): PalArch's P.1898 – 190

9. Gulyamova G. Legal Thesaurus – Factor Ensuring Terms Monosemanticity. Eastern European Scientific Journal. 2019/5/9.

10. Кўчимов Ш.Н. Юридик тил назарияси ва амалиёти. Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети. Т.: 2013.

11. Niyazova, N., Pulatova, U., & Talipova, D. (2020). The Progressive Development of Uzbekistan on Influence of Pedagogical Staff. Journal of Advanced Research in Dynamical and Control Systems, 12(S2), 328-332. <https://orcid.org/0000-0002-6276-5178>

12. Фаттахова, А. Р. (2021). Авторское «Я» в творчестве алисы ганиевой. *Academic research in educational sciences*, 2(3).

13. Gulyamova, G. (2022). TERM AND CONCEPT IN LEGAL TERMINOLOGY. *Academic Research in Educational Sciences*, 3(1), 181-190. FULL PAPER. Vol. 3, No. 1, 2022

14. Фаттахова, А. Р. (2021). Повествовательная атегия а. ганиевой в призме читательской компетенции студенческой молодёжи. *Academic research in educational sciences*, 2(2)

15. Матенов Р. О НОРМАХ ЛЕКСИЧЕСКОЙ ВАРИАНТНОСТИ ПРИ ФОРМИРОВАНИИ НАВЫКОВ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ РЕЧИ БУДУЩИХ ЮРИСТОВ В УСЛОВИЯХ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ // Review of law sciences. – 2020. – №.2.

16. Akramova L.Yu, Rustamova N.R. Using the national traditions of the uzbek people in the process of students teaching. Journal of Physical Education and Sport ® (JPES), Vol 21 Issue 6, Art 354 pp 2560-2569, October.2021 online. ISSN: 2247 - 806X; p-ISSN: 2247 – 8051; ISSN - L = 2247 - 8051 © JPES.